

יש נוחלין פרק שמיני בבא בתרא

קטז.

עין משפט נר מצוה

כז א מ"י פ"א מהל' נחלת
הלכה ב ממנ עשין ו'
טו"ע ח"מ כ"י רעו סעיף
ה:

(א) לקמן קמ"א, (ב) כריתת ה';
(ג) מ"ק כ"י: ע"פ;
(ד) (שופטים כא, ה) ריב"ז;
(ה) ש"ך נ"ב, ט.

תורה אור השלם

1 ויאמרו וְיָשֶׁת פְּלִיטָה לְבַנְיָמִן וְלֹא יִקְרָח שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל: שופטים כ"י ו'
2 וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לְאִמְרוּ אִישׁ בִּי יִמְתּוּ וְבֵן אִין לוֹ תִּקְרָעְתֶּם אֵת נְחֻלְתּוֹ לְבַת: במדבר כ"ח ח'
3 יום עֲבָרָה הַיּוֹם הַזֶּה הוּא יוֹם צָרָה וּמוֹצָאָה יוֹם שְׂאֵה וּמוֹשָׁאָה יוֹם חֲשׂוֹךְ וְהַאֲפֵלָה יוֹם עֵגֶן וְעָרְפֶל: צפניה א טו
4 וְשִׁמְעֵן אֵל וְיַעֲנֵם וְיִשְׁבֹּץ קִדְּם שְׁלֵחַ וְיִקְרָח אֶשֶׁר רִשְׁתָּ קְהִלְיוֹת לְמַן וְלֹא יִקְרָא אֱלֹהִים: תלמוד בבלי ס'
5 אֵל תִּבְדֹּל לְמַת וְאֵל תִּבְדֹּל לוֹ בְּבוֹ בְּבוֹ וְחֻלְקֵי בִי אֵין יִשְׁבוּ עוֹד וְיִקְרָא אֶת אֶרֶץ מְלֻחָתָה: ירמיהו כ"ב י'
6 וְהִדְד שְׁמַע בְּמִצְרַיִם בִּי שִׁכְבּ דוֹד עִם אֲבִיחִי וְכִי מֵת יִזָּבֵק שֶׁר הֶעָבָר יִאֲמָרוּ הִדְד אֵל פִּרְעֵה שְׁלֵמִי וְאֵלֶּךְ אֵל אֲרָצִי: מלכים א י"א כ"א
7 מִבְּנֵי יִזָּבֵק עֲבָדֶיךָ בֶן יִזְיָאֵל וְעַמּוֹ וְקִמְתִּים וְשִׁמְעָה עֲשֵׂר הַיְּהוּדִים: עזרא ח ט'
8 חֲנַיִי חֲנַיִי אֲמַר רַעִי בִי יָד אֶלֶוֹה נְגַדְתָּ בִי: איוב כ"א
9 הַשְׁמֵר אֵל תִּפֵּן אֵל אֵין בִּי עַל זֶה בְּחַתְּ מַעֲנִי: איוב לו כ"א
10 חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאָכֵי קוֹת וְאִישׁ חָכֵם יִבְרָכֶנּוּ: משלי טו י'

הגהות הב"ח

(א) גבי' תמשים דר' יוזנן הוא דלמח' תמתי' דלמח' וכו' ציר תמתי' דר' יוזנן הוא דלמח': (ב) שם להולך נלח' בבית' אלא ר' יהושע נלח' נלח' (ג) רש"ב דיה דלמח' מירש' וכו' מניע הריבה מלח' מן תמתי': (ד) ר"ח דמח' דין גרמא וכו' לא היה אומר ר"ב ובלאו הכי נמי יש לפתח דלא סיבה חממה איבעי ליה לנחומי' עשורי קא מצטרף ליה שמוכר לפני' שאטו ירא אלהים וכו' מתי' כריתת דף ה ע"ב ע"ש:

מוסף רש"י

דין גרמא דעשיראה ביר. זה ע"פ של בן עשירי שנת לו. ציר מכו ביר. ור' ע"פ פחות ממעשרה ממנו עשאו ממנה נחמתי' וכו' עשאו שקורו כקורו לנגמתי' נפש (ברכות ה').

כי על זה בחרת מעוני. טו"ז נך בזכות הללו ממה שהיית עני דעשיר היה דלל מניניו שהפסיד איוב אלא בהמתו אבל קרקעות וכסף וזהב לא הפסיד אע"ג דקאמר ערוס יאחתי מצטן אמי וערוס אשזו שמה (איוב ה) מתנחם היה על הפסדו שלא היה לו לחוש שצממו לא יולך כלום עמו כדכתיב צקהלת (ה יד) ומלומה לא ישא צעמלו שיולך צידו והא דכתיב (רשיה דקרא) (איוב מצ) ויתנו לו איש קשייה אחת ונסז וזהב אחד לא מפני שיהיה עני אלא דוכחן היו מצליחין לו:

אבי האב ואחיו. כגון אצרכס ויעקב צנכסי עשו מהו אמר רבא מא שמע האז קודס לנן ש"מ שאצרכס קודס לפי טעמות לא היה צן יורש את אציו אלא אז קודס כל שעה לפי שיהיה צבור שאצרכס יורש כשימות עשו ויפלו הנכסים לפני יאחק ולצדו שיהיה צבור שאצרכס קודס ליעקב אין צן יורש את אציו: ושהיה

תלמיד תסתיים (ב) רבי יוחנן דאמר תלמיד דאמר ר' רבי יוחנן דין גרמיה דעשיראה ביר תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד ומדברי אמר תלמיד רבי יהושע בן לוי אמר בן א' והוא רבי יהושע בן לוי לא אויל לבי טמיא אלא לבי מאן דשכיב בלא בני דכתיב ב' בכו בכה להולך ואמר רב יהודה אמר רב להולך בלא (ג) בן זכר אלא רבי יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד ומדר' יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה: סימן הדר עני וחכם: דרש רבי פנחס בן חמא הצבא מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וכו' יואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ויואב לא הניח בן והכתיב מ' מבני יואב עובדיה בן יהואל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה דרש ר' פנחס בן חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מהמושבים מכות שנאמר ח' הנוני הנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה ב' וקא אמרי ליה חבריה ח' השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנא' י' חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין והאב קודם לכל יוצאי ירכו: בעי רמי בר חמא אבי האב ואחיו האב כגון אברהם וישמעאל בנכסי עשו איזה מהן קודם אמר רבא *תא שמע האב קודם לכל יוצאי ירכו ורמי בר חמא

אגב
כלומר לבנים הנקראים על שצט צנימין ולא לבת הבן שיכולה להנשא לצבט אחר ונעקרה נחלה מצנימין: ה"ג מלא עליו עברה. צפירוש צנינו חננאל כלומר שונא אומר: חליפות. חליפות ממל' מקומו: דין גרמא דעשיראה ציר. נשאר אלאו שן אחד מצניו וכו היה מנחם למרי נפש האצלים שהשן של מה אינו טומא דמתן צהלותו פרק ג' (מ"א) כל שצמח טומא חוץ מן השיניים והשיער והכפורין וצבעת חיבורן הכל טומא. וכיון דרבי יוחנן לא הניח צן אס איתא דסצירא ליה דמי שלא הניח צן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר (ו) לבציות דין גרמא דעשיראה ציר דלמרינן צעלמא (כריתת דף נד:) חז"ק עלי מאן דמפרסם טמיה דכתיב (תהלים לז) אשירי נשוי פשע כסוי חטאה: לא על עייל לבי עומא. לבית המת להתאבל עליו דמתן (אהלות פ' טו מ"א) צית מלל' טמיא מלח' מתים לפי שלא היה רוצה להתבטל מלמודו: הא דודיה. דין גרמא כו' דסצירא ליה כו' יהושע בן לוי זה שלא הניח תלמיד: הא דרביה. מאי דלמור זה שלא הניח צן ולא סצירא ליה: קשה עניות כו'. ור"ך למיבעי רחמי. ואגב גרמא דדרשתי דר' פנחס בר חמא נקט ליה הכא: כי יד אלוה וגו'. היינו נ' מכות שהרי בצמצים דכתיב ציה אצבט אלהים הוא (שמות ח) לקו י' מכות נמלא ליד שיש צה חמש אצבעות חמשים מכות: אל ספן אל און. אל תהרהר אחר מדה הדין כי יש מצירים יותר ממך כי טו"ז נך זה החמשים מכות מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקעות ועדיין הקצ"ה מרחם עליך יותר מהרבה בני אדם שכן עניים: חמה מלך. היינו זכר שצאה לו חמיה מאת המקום. מלאכי מות היינו חולה שנוטה למוות: יכפרנה. יקנחנה: בעי רמי בר חמא אבי אציו. של מת ואחיו אציו של מת אציה מהן קודם. ומשום דתרווייהו אמו לירש את המת מכח אציה המת קא צעי לה: צנכסי עשו. מיתה נקט עשו שהוה רשע ולא עובד: האז קודם לירש את צנו לל' יוצאי ירכו. נמלא אצרכס יורש את יאחק מקמי ישמעאל והלך כיון דתרווייהו מכה יאחק אמו היה הוא כאליו יורש יאחק את עשו וחזר אצרכס יורש את יאחק צנו דלמח' צריש פירקין [קמ]: שהאז קודם לאחין דבי היכי דדרשינן [קטז]. אין לו צן עיין עליו הכי נמי דרשינן ככל קרובים וגבי אציה המת נמי דרשינן אס אין לו אצ ונתתם את נחלתו לאחיו [צמנדב סן] עיין עליו שאס יש ליאחק שום יורש דראוי לירשו יצא צמקומו והיינו אצרכס שקודם לישמעאל וכן הלכה:

אגב
מוטב לך שתלך בני' מכות יותר מעוני: חמת מלך. מלכו של עולם היינו צער מלאך המת היינו חולה ילך אצל חכם והוא יכפרנה שמתקבץ רחמים והוא יצילנו: פ"סא האב קודם לכל יוצאי ירכו בנכסי אביו וכו' ר' יצאי ירכו בנכסי אביו ולא בת הוה קודם לאחיו של מת. ובעי רמי בר חמא אבי האב כגון אברהם שהוא אבי אציו של עשו וישמעאל שהוא אבי אחיו יאחק אציו של עשו בנכסי עשו שפת בלא יורש ויאחק אציו חוץ מן קודם אברהם שהוא אבי אציו של עשו וישמעאל אחיו יאחק: אמר רבא תיש. ממתי' דקמתי' האב קודם לכל יוצאי ירכו (ב) דיצחק וישמעאל מכה מאן קאתו מכה אברהם אביהן משום הכי דין הוא שקריים אברהם היכא דליתיה ליצחק:

רבינו גרשום

שלא תהא תורה שלמה שלנו כשיהיה בטלה שלכם. אלא אותו ק"ו אחת במקשים ומביאין ראייה שחירש מופרז ומקושש הוא משום דמה לבת בתי' הוה חירשיו קודם לבת שכן יפה חכה במקום אחי אביה והיא עומדת במקום אביה וירשת ע' אחי אביה. תאמר בבתי אע"ג דאחיה מבטחי חירשיו שכן הורע כחה במקום אחיו שאינה נוטלת ירושה במקום אחיה החבו קודם לבת. וכתבי' במשנה בנימין כשתפייסו אחיו עמו השבטים אמרו ירושת פליטה לבנימין. מאי ירושת פליטה התקינו שלא תירש בת הבן עם האחין של אביה לפי שלא היו רוצין שלא יתמעט השבט ולא תסוב נחלתו משבט לשבט שאילמלי תירש והיתה רוצה לינשא לשבט אחר תסוב נחלתם לשבט אחר אע"פ שבהיתר היא עושה שכשהוהיה תורה לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר לאותן שעמרו על זה סיני בלבד הוהיה ולא לדורות שכתוב בפרשה זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' ואמר ולא תסוב וגו' מכלל דהותא שיהיה איתא ולא לדורות והכי קאמר לקמן בבאי פירקין ועכשיו התקינו לבנימין שלא תירש בת הבן עם האחין כדי שלא תסוב נחלה אבל אם רוצה לינשא לאחד משבטות תירש עם האחין: אשר אין חליפות למו שלא הניח תלמיד. אחיו שרצה ללמד תורה לאחרי' דין גרמיה דעשיראה ביר. שהיה שומר (בנכסי ומגבלות) [השן] של בני הקטן ומפני צנמת נפש. דאם איתא דר' יוחנן [הוא] דאמר שלא הניח בן הינוי רשע הרי איתו לא הניח בן דכולן מתו בחייו ולא הוה קרי לנפשיה רשע אלא חסתי' דהוה דאמר זה שלא הניח תלמיד: לבי טמיא. לבית אביל נפיק מאטוב"ח ומגבל"ח אבל: אלא למאן דשכיב בלא בני מפני צנמת נפש אי היה אמר דהוה רשע לא אויל לבי טמיא רשע: הא דרדיה. כלומר משום היה אומר שלא הניח תלמיד. ומשמיה דרביה אמר זה שלא הניח בן: כי יד אלוה נגעה ב'. והיינו חמשים מכות דגמרי' די דהכח מן יורא ישראל את הדי הגדולה שבאצבע של הקב"ה לקי' מכות ועל הים לקי' מכות דהתם ראו כל הדי מחלקת' לנ' מכות. ומאי (אזהרות) [אהרות] ליה חברה לאיוב השמר אל תפן אל און: כלומר אם היית משומר עניןך ולא היית חוטא לא היו מגזיפין לך מכות ולא היו עושש לך הקב"ה בחרת מעוני כלומר

(א) ר"ל כיון דישמעאל נמי יוצאי ירכו לא אצרכס כמו יאחק ולפיכך אצרכס קודם לאל קודם לכל יוצאי ירכו.